

Vinnare av
STENPRISET
2022!

▼
Projekt: Södra gågatan,
Uppsala.
Beställare: Uppsala kommun.
Stenleverantör: St Eriks,
Hallindens Granit med flera.

Mästerlig *improvisation*

Karavan får Stenpriset för omgestaltningen av den södra gågatan i Uppsala. Skribenten **Petter Eklund** har besökt sin barndomsstad och tillsammans med landskapsarkitekterna Kristina Ehrstedt och Anna Söderkvist återupptäckt hur stadens viktigaste handelsgata förvandlats från ett "ganska dystert gatlopp" till en levande mötesplats som hålls samman av ett subtilt improviserat stensmönster.

Anna Söderkvist
och Kristina Ehrstedt.

FOTO: PETER WILLEBRAND

FOTO: JANN LIPKA

Södra gågatan i Uppsala har fått ett livfullt stenansikte. Sedan drygt ett år tillbaka trampar Uppsalaborna på mönstrad Bohusgranit, lagd som ett pixligt pussel med textil helhetsverkan. Stenkänslan värmer.

Det är Karavan Landskapsarkitekter – årets vinnare av Stenpriset – som har ritat och gestaltat förnyelsen av stadens mest folkliga gata.

– Det är roligt att man nu satsar på innerstaden på riktigt, säger Kristina Ehrstedt, landskapsarkitekt.

Hon är en av kontorets grundare och en av tre delägare av Karavan.

Vi ses på gågatan en tisdag, strax före lunch. Människor skyndar förbi. Anna Söderkvist, som också har arbetat med gågatan, är med. Kristin Träff Temnell, den tredje kollegan som har varit involverad i projektet, är på annat uppdrag.

– Gatan skulle skilja ut sig som en tydlig gågata. Det första vi funderade över var inte bara den rätta linjen, utan också det som gör att vi upplever det som en gågata, med aktiva fasader och olika material. Vi arbetade för en mer dynamisk gågata som växer ut där det finns liv, säger Kristina Ehrstedt.

Vi spanar och rör oss hit och dit över mattan av sten, ser detaljer och stenarnas hemliga liv i färger och skiftningar, här och där med inslag av andra bergarter

och mineraler som spränger fram, nästan som fossiler. Gatan fungerar. En gammal dam sitter på en av bänkarna. Hon har valt den sitthöjd som är bekväm. En unge hoppar upp och ner på runda sittpuffar av slipad betong. En mobil laddas liksom direkt ur graniten i en sittmur. Två diskreta usb-laddstationer finns längs gatan. Det borde nog ha varit fler.

De 10–12 nyplanterade häggmispelträden – med fin blomning om våren – visar sina höstfärger. Det är en trivsam plats, fylld av rörelser och riktningar.

Som tidigare Uppsalabo har jag slitit den där 200 meter långa gatan i många år. När jag gick hemifrån Kungsängsgatan till city var det alltid "gågatan" jag tog, då ett ganska dystert gatlopp mellan fasaderna. Små trevligheter fanns, en bok- och pappershandel, SEB-bankens lyxiga kontor och så Forumhuset med sin fasad i Ekebergsmarmor, Uppsalas första varuhus, ritat av Dag Ribbing. På andra sidan: Landings kondis, en träffpunkt, och så snett över till Forumtorget och Tempos håliga betongfasad, nu ersatt av ett metallglänsande Åhlénspalats.

Jag stannade sällan. Det var en sträcka där tankarna malde, på väg till en föreläsning eller hem igen med kompisar, bullpåsar och skivkassar med världens just då viktigaste vinylplattor.

Så kan det vara. De områden där vi

rör oss som mest kan förbli anonyma. När Karavan fick uppdraget av Uppsala kommun bestod det just i att levandegöra denna transportsträcka och skapa en plats som känns i hjärtat, en plats att stanna på, mötas på, sitta ner.

Utvecklingen i city sker i konkurrens med köpcentrum utanför stadskärnan. Det är en strukturkris som pågår i många svenska städer, där handelscentrum flera mil bort kan tömma stadsgatorna på liv. Butikerna i city är små i jämförelse. Samtidigt lockar städernas centrala lägen till förtätning med bostäder. Men vad är centrum värt om det urholkas och förtvinar? Människor vill träffa människor. Det måste finnas öppna ytor där stadslivet kan blomstra, som på de antika torgen som var demokratins grund. Uppsala kommun hade en tydlig målbild om att skapa ett stadsrum i mänsklig skala, vilket var en bra utgångspunkt.

– Det talas i dag mycket om att biltrafiken ska prioriteras ner och om att återbefolka städerna, säger Kristina Ehrstedt.

– Vi studerade förebilder som Köpmanngade i Köpenhamn, Maraiskvarteren i Paris och tyska Altmarkt i Schmalkalden, gågator som är attraktiva och

FOTO: JANN LIPKA

”Stenläggarna har gjort ett fint arbete, det kräver betydligt mer hantverkskunnande att lägga ett komplicerat beläggningsmönster än sten i fallande längder.”

FOTO: JANN LIPKA

levande med markbeläggning av hög kvalitet. Vi ville samtidigt skapa något unikt som inte finns någon annanstans.

Det finns en brokighet i kvarteren runt gågatan, i material, hörn, butiker och gränder. Karavan ville att gatan skulle vara lågmäld med ett subtilt mönster med kulörer upplockade från de olika fasaderna. Med utgångspunkt i stenstadens rutnät skapades ett mönster med kvadrater och rektanglar i olika kombinationer. Tre sorters granit skapar variation: Tossene Grå Bohus flammad, Tossene Grå Bohus krysshamrad och Bohus Nolby flammad.

– Bearbetningen betyder mycket, det omväxlande flammade och krysshamrade ger en levande yta, säger Anna Söderkvist.

Gatan blir som ett textilt pussel, med

en upprepad rapport. Upprepningen är inget de flesta lägger märke till, men Anna visar hur mönstret lagts. Det ingick även ett moment av improvisation.

– I instruktionerna fanns också uppgiften att lägga olika slags stenar så att intrycket blev omväxlande. Det är lite klurigt att ge frihet till entreprenören och ändå behålla kontrollen över uttrycket. Slumpen är svår att beskriva och kan inte dikteras precist, utan måste gå på känsla och engagemang.

Stensättningen utfördes av Uppsala kommuns entreprenad Egen regi och DI Stensätter.

– Stenläggarna har gjort ett fint arbete, det kräver betydligt mer hantverkskunnande att lägga ett komplicerat beläggningsmönster än sten i fallande längder, säger Anna Söderkvist.

Beläggningsmönstret är en viktig del i att ge gågatan en unik identitet. I Kara-

vans planering ingick både ett förslag med betongmarkplattor med inslag av natursten, samt det nuvarande med uteslutande granit. En eloge till Uppsala kommun som valde graniten. Det är skillnad i kostnad. Men stenen rymmer helt andra perspektiv än betongen, estetiskt såväl som tekniskt – och har en överlägsen livslängd.

Projektet är ett samarbete mellan Uppsala kommun och Uppsala City där Uppsala City och fastighetsägarna har varit en viktig samtalspartner från projektets början ända till slutet med invigning på plats. De har även bidragit ekonomiskt till projektet. Detta samarbete samt förankringen och den kontinuerliga dialog som har pågått med butiksägare, tillgänglighetsorganisationer, polis och

FOTO: JANN LIPKA

Kristina Ehrstedt är mån om att Karavan ska behålla sin karaktär av mindre kontor.

FOTO: PETER WILLEBRAND

räddningstjänst och inte minst dialogen med kommunens Egen regi, som har utfört arbetet har varit avgörande för resultatet. Kommunens projektledare är Helena Brämerson Gaddefors.

Börjar vi tänka på vilket underlag vi egentligen går på den mesta tiden blir det lätt en smula deprimerande: betongplattor ligger nästan överallt i städerna, som om vi inte har orkat bli bättre än så, utan alltid valt det billigaste alternativet.

En betongplatta är dessutom borträknad efter 30 år och kasseras oftast. Natursten kan återbrukas, omformas, sägas och slipas och egentligen hålla hur länge som helst. Natursten har också fler dimensioner av estetisk närvaro: skimmer, struktur och karaktär.

Det gäller nu för städerna att sätta en högre nivå på sina stenarbeten så som Uppsala kommun har gjort med Södra gågatan. "Lerstaden" med sin historia av tegelbruk och keramikfabriker förvandlas nu till en allt bättre stenstad. Södra gågatan är ett gott föredöme för Uppsala-bor, nyfikna planläggare och arkitekter som vill förnya sin stadsmiljö på ett hållbart, vackert gestaltat och långsiktigt vis.

Den nya beläggnings lades som ett sammanhängande enhetligt golv med undantag

för ett infällt ledstråk för synskadade. Uppsalas mjuka lerbotten gör sig påmind. Grunden till gågatan är fylld av sättningar. Den ena sidan av gatan är pålad, den andra inte och höjdskillnaden kan vara så stor som en halvmeter. Det har Karavan löst med integrerade ramper och sittvänliga murar som tar upp höjdskillnaderna. Underarbetena var omfattande, bland annat med lättfyllning av Leca-kulor. Den besvärliga grunden ger också gågatan en särskild levande känsla. Höjdkurvor stiger och planas ut. Gatan tycks vara i rörelse, som en matta som påverkas av de människor som går över den. Längs med butiksfasaderna löper en bård av återbrukad, handhuggen gatsten av en kvalitet som inte kan köpas ny lägre. Den är härligt knagglig och grov och bär med sig aningar om andra tiders gatuliv. Vilka medborgare har skyndat över dessa stenar?

Gågatans plattor är åtta centimeter tjocka och dimensionerade för nödvändig biltrafik, utryckningsfordon och färdtjänst. Gångbanehällarna används också för att leda bort dagvatten. Skyfall och översvämningar i Köpenhamn 2011 och Malmö 2014 blev varningsklockor för stadsbyggnad och landskapsarkitekter i Norden. Köpenhamn satsar miljardbelopp på runt 300 projekt under 15-20 år för att vattensäkra staden med grönytor,

dagvattenbassänger och tunnlar som inte belastar avloppssystemen.

Så hur klarar Södra gågatan ett skyfall? Regntester har gjorts i en modell.

- I nästan alla våra uppdrag i dag handlar det allt mer om skyfall och regn, dagvattenavlopp och regnbäddar, säger Kristina Ehrstedt.

Karavan startades 2009 av Åsa Ehn Hillberg, Kristina Ehrstedt och Karin Danielsson.

- Vi ville vara det lilla kontoret med hög kvalitet och mycket arbete med offentlig miljö, säger Kristina Ehrstedt.

Hon växte upp i Västernorrland, men reste söderut för att plugga till Landskapsarkitekt.

- När jag kom till studion för landskapsarkitektur på Ultuna gillade jag verkligen känslan, det handlade om miljö, hållbarhet och var kreativt.

Studierna var avklarade 1993.

- Vi drog igång Karavan i en källar-lokal på Östra Ågatan. Första dagen fick vi i uppdrag att rita en skatepark i Tyresö.

Byråns logga är en pil, en riktning framåt. Ditåt har det också gått.

- Vi vann flera tävlingar som blev uppmärksammade och det ledde till nya jobb, säger Anna Söderkvist som började på Karavan för tio år sedan.

FOTO: GÖRAN EKEBERG

JURYNS MOTIVERING:

För att stadens hjärta ska slå krävs ett ständigt tillflöde av människor som vill vara där. Karavan är kirurgerna som inte bara har förstärkt Uppsalas kroppspulsåder, utan även sett till att den klarar det yttre trycket från en snabbt växande stad genom att ge den en ny gestaltning, med nya och levande funktioner. Stenen har spelat en avgörande roll för att bevara småskaligheten och samtidigt skapa en gemensam rumskänsla åt handelsgatans många olika butiker.

Med ett skenbart improviserat mönster i beläggningen har stenen inte bara löst upp flöden, den har även fått utrymme för sin naturliga och unika variation. Uppsalas nya gågata är kort sagt estetisk, hållbar och nyskapande i varje detalj.

ETT PRIS MED MÅNGA VINNARE

STENPRISET 2022 HAR många vinnare. Karavan har tydligt visat varför man snabbt blivit ett av Sveriges mest anlitade landskapsarkitektkontor, som får allt större uppdrag.

En förklaring till framgången som de själva ger är deras storlek. När antalet medarbetare inte överstiger 30 kan man "behålla kärnan och kvaliteten", vilket inte minst Stenpriset är ett kvitto på.

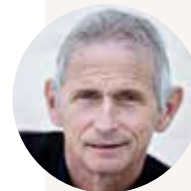
SAMTIDIGT HAR KONTORET sedan starten 2009 verkat i en lokalt mycket progressiv miljö vad gäller arkitektur. Uppsala är en av Sveriges snabbast växande städer som utsågs till världens bästa klimatstad av Världsnaturfonden (WWF) för några år sedan. Stora byggprojekt har pågått länge runtom i staden och nya stadsdelar har växt fram i alla riktningar, samtidigt som staden förtätas. Vi har tidigare skrivit om flera av projekten i tidningen Sten.

Kommunen har till och med skapat en egen "Uppsalamodell" med målet att allt byggande ska präglas av ett "livscykelperspektiv", och där materialvalen håller hög kvalitet och har lång livslängd. Uppsala var också den första kommunen i landet som ställde formella klimatkrav vid upphandling av natursten.

DET HAR SÄLLAN varit så enkelt att utse en vinnare som lever upp till Stenprisets tre kärnvärden: estetiskt, hållbart och nyskapande.

Men vinnarna är i slutänden många fler – staden, dess befolkning och framtida generationer.

Övriga Sverige och vi som bransch kan lära av det goda exemplet Uppsala. Det går att göra en vilsen gågata till en levande mötesplats som håller högsta kvalitet – bara man är beredd att lägga stenpusslet.

Kai Marklin,
ordförande Sveriges
Stenindustriförbund
och juryordförande
Stenpriset

– Vi har gillat att tävla och har lagt tid på det. Det tvingar oss att vässa oss och vi utvecklas.

Byrån har nu vuxit till 22 medarbetare, varav sex sitter i Stockholm sedan 2015. Huvudkontoret i Uppsala ligger i "Gamla Gillet", en tidigare anrik restaurang, danspalats och hotell som drog igång på 1800-talet vid Fyrstorg mitt i stan. Vi kliver över ekande Kolmårdsmarmor på väg in. I dessa rum har många punschglas svepts. Nu dricks det kaffe.

Karavan har uppdrag främst i Uppsala och Stockholm, men även ute i landet, som i Gävle och Bollnäs.

– Vi har haft många bostadsuppdrag genom åren, men nu är det stor bredd: offentliga miljöer, kontor, verksamheter och utredningar.

Karavan har numera flera ramavtal, bland annat med Uppsala och Stockholms stad. Kristina Ehrstedt är mån om att firman ska behålla sin karaktär.

– Det går en gräns vid 30 anställda. Vi vill inte vara stora, utan behålla kärnan och kvaliteten.

Kontoret jobbar nu med ett stort projekt i Norra Djurgårdsstaden, en spjutspetsstadsdel inom hållbarhet. Vidare pågår arbeten med flera etapper av projektet Årstafältet i Stockholm, och nya stadsdelar som Ulleråker och Rosendal i Uppsala.

Ute på gatan igen kikar vi på ett angränsande Karavanprojekt, Stora torget, Uppsalas mittpunkt. Södra gågatan slutar här. Torget med rötter i 1600-talet är ett av Sveriges få "hornslutna" torg, och var i decennier knutpunkten för stadsbussarna. De tycktes sätta lermarken i dallring, asfalten fick spår och sänkor.

Jag har en bild frusen på näthinnan: huttrande, väntande människor i busskurerna som bestämde torget. Det enda trevliga var en tebutik.

Resten? Varuhus, bankkontor, en låda med fasader och bussar. Punkare drällde i högar på "busstorget" för att reta Svensson i bussköerna.

Vad som skulle ske med Stora torget har varit en långbänk som pågått i decennier. Men nu händer det äntligen något. Staden har enats om en räddningsoperation som ska återstarta torget som en levande stadsmitt med handel och trivsamhet.

– Nu ska torget bli en målpunkt i stan, säger Anna Söderkvist.

Grävskoppor och stenläggare arbetar för fullt, än så länge stök och bök, men nästa år får Södra gågatan ett naturligt utlopp. Vi får hoppas att kontoret får fortsätta med Norra gågatan. Det finns all anledning att återkomma till Karavan och deras äventyr med natursten. ■